

JYRKI MÄNNISTÖ

Sanomalehti kouluhistorian tutkimuksessa

Suomen kouluhistoriallinen tutkimus on pohjautunut mahdollisimman argumentoituun lähdemateriaaliin. Toisaalta varsinkin kansakoulun alkuaikoja ja oppivelvollisuutta koskeva tutkimus on kaivannut uutta näkökulmaa, joka voidaan löytää monipuolistamalla lähteistön tulkintaa. Eräs varteen otettava keino on ottaa käyttöön tutkimusaikakauden sanomalehdet ja tarkastella niissä käytyä koulu-keskustelua.¹

Etenkin kansakouluhistorian yleisesitykset on kirjoitettu melko neutraalisti, ikään kuin tapahtumat olisivat soljuneet lähes itsestään tai ne olisivat vain joidenkin kokouspäätösten seurausta ilman julkista keskustelua. Kuvaamalla tunnettuja tapahtumia ja instituutioita saadaan vasta maisemakuva, jota kannattaa täydentää esimerkiksi sanomalehtien välittämien viestien ja katsantokantojen avulla. Näin voidaan nähdä entistä vivahteikkaampi maailma ja ymmärtää sitä aiempaa paremmin.

Sanomalehtien hyödyntämistä auttaa 1980-luvun lopulla ilmestynyt Suomen lehdistön historia. Tässä teoksessa professorit Toivo Nygård ja Raimo Salokangas ovat selvittäneet sanomalehtien puolue-sidonnuudet, taustat ja omistussuhteet sekä laskeneet erilaisia tilastollisia materiaaleja.²

Tutkimusmetodi

Historiaa voitaisiin nykyisin verrata tietokoneeseen, jonka muistille päivitetty tieto tallentuu ja jonka tiedostoissa tavalliset ihmiset tiedos

tamatta ja tutkijat enemmän tietoisesti poimivat tarpeellisia "asiakirjoja ja viestejä". Tämän päivän historiantutkijat käyttävät hyvin monenlaisia ja poikkitieteellisiä tutkimustapoja. Esimerkiksi historiankirjoituksen kertova eli narratiivinen suunta on tuonut ankaran lähdetutkimuksen rinnalle vapaata tulkintaa ja kaunokirjallisuutta tavoittelevan esitystavan.

1980-luvun alussa alkaneelle ns. modernille kasvatushistorian tutkimukselle on tunnusomaista kysymyksenasettelua edeltävä ja ohjaava käsite- ja teoria-analyysi. Kouluhistorian takana nähdään aatehistoriaa, yhteiskuntafilosofiaa ja yhteiskunnan kehityksen säätelyä.

Sanomalehtiä lähteinä käyttävä tutkija törmää omaan ja lehden "ajatusmaailmaan". Ymmärtämällä ja tulkitsemalla hän pääsee kuvaamaan ja analysoimaan konkreettisia asioita. Tutkija pyrkii ajatusmaailmansa kautta hahmottamaan tutkimuksensa ongelmakenttää. Tutkija on tässäkin ennakkokäsitystensä orja. Lehden ajatusmaailmalla voidaan puolestaan ymmärtää sen päätöksenteon (toiminnan) perusteita. Lehti kirjoittaa sen, mikä sille on merkittävää.

Lehden politiikkaa tutkittaessa täytyy ottaa huomioon ns. ulkoinen lähdekritiikki. On syytä selvittää lehden ilmestymisajat ja paikat, kirjoituksen mahdollinen laatija tai hänen yhteiskunnallinen asemansa sekä vaikutuksen toteamiseksi vastaanottajat eli lehtien levikki ja lukijakunta.

Kun pohditaan kirjoittajan käsityksiä ja tavoitteita, niin silloin on syytä harjoittaa ns. sisäistä lähdekritiikkiä. On selvitettävä kirjoituksen todistusvoima todellisuudesta eli tapahtuman kulusta. On tutkittava, miten lehden tehtävä on vaikuttanut siinä mainittujen asioiden paikkansapitävyyteen ts. niiden todistusvoimaan. Asiakirjaa (lehteä) voidaan Pentti Renvallin mukaan pitää jätteenä, jäänteinä ja traditiona.³

Lehden numero on jätelähde, todiste siitä, että se on tehty ja painettu. Jäännelähteenä se sijoittuu omaan aikaansa ja tapahtumakulkuun, jonka tuloksena siitä on tullut sellainen kuin tuli. Salokangas lähteekin siitä, että lehti on ennen muuta jotakin enemmän kuin se mitä siinä on

painettu. Siihen kokonaisuuteen kuuluvat lehtiyhtiö ja sen omistajat, työntekijät ja kaikki sidonnaisuudet itse painotuotteen ohella.⁴

Lehdessä olevia tietoja käytetään traditiona päätelmiin, jotka koskevat itse lehden syntytahtumasta erillään olevia seikkoja. Toisin sanoen lehti on käsiteltyjen asioiden välinen jälki. Traditiolähteen ominaisuudessa voidaan Salokankaan mielestä käyttää lehden yksittäisiä kirjoituksia.⁵

Koulututkimuksessa lehtiä käytetään lähinnä traditiolähteenä, koska lehden sisältö eli sen koulua käsittelevät kirjoitukset ovat tarkastelukohteena. Tämä ei todista sitä, etteikö lähteiden jäännelunne tulisi esille varsinkin jos hahmotellaan myös lehtien kokonaiskuvaa.

Lehdistötutkimus tutkii Päiviö Tommilan mukaan lehteä sinänsä, mutta historian tutkijalle lehti on vain todiste siitä, että tietty asia on joskus esiintynyt. Tutkija joutuu käsittelemään itse asiassa joitakin menneisyyden tapahtumia, joista lehtikirjoitukset ja koko lehti ovat todisteina.⁶

Traditiolähteiden kertomusten todistusvoimaa voidaan selvittää tutkimalla millainen suhde lehdellä ja sen synty-ympäristöllä sekä sen asemalla tässä ympäristössä on siinä kerrottuihin asioihin nähden.⁷

Lähteen todistusvoimaisuutta lisää se, mitä lähempänä kirjoittaja on ollut asiallisesti, ajallisesti ja paikallisesti niitä seikkoja, joista hän puhuu. Lisäluotettavuuden saamiseksi on syytä kysyä, mikä tarkoitus lähteen laatijalla on ollut lähettä tehdessään.⁸

Historiallisessa selityksessä on varauduttava siihen, että samlla asialla voi olla useita selityksiä, jotka sinänsä ovat täydellisiä ja oikeita.

Historiantutkimus tukeutuu konkreettisesti tapahtuman ilmaiseisiin lähteisiin, joista löytyy tietty mielekkyys ja joita voidaan selittää harkitusti ja järkevästi. Juuri sanomalehdet ovat siinä mielekkäitä lähteitä, että niiden avulla päästään tutkimaan mieliteitä, päämääriä ja pyrkimyksiä. Näitä eivät monetkaan viralliset asiakirjat kerro.

Lehdistötutkimus

Suomen sanomalehdistöstä paljon kirjoittanut Raimo Salokangas painottaa sanomalehtien siteiden tutkimista enemmän kuin lehtien kannanottojen selvittämistä. Hänen mielestään lehden puoluekanta määrää hyvin pitkälle, mitä lehti kirjoittaa, joten sisältö selittyy automaattisesti taustan kautta ilman että sisältöä tarvitsee yksityiskohdaisesti penkoa.⁹ Tämä tarkoittaa hänen epäilevän ns. suhtautumistutkimuksen mielekkyyttä. Toisaalta juuri puolelehdet kirjoittivat etenkin ennen toista maailmansotaa hyvin asenteellisesti, joten niiden kannanottojen kautta on mahdollista selvittää Suomen vaikutusvaltaisten päättäjiä koulua koskevia asenteita, vaikkei näin päästäkään kuin harvojen yksittäisten henkilöiden suhtautumisten kautta heidän asenteensa taakse. Yksityisen henkilön asenteiden muutokset voisi tarvittaessa selvittää tutkimalla lähdekriittisesti esimerkiksi kyseisen henkilön kaikki kirjoitukset ja elämäntyön.

Sisäisestä lähdekritiikistä ei tule sellaisenaan ongelmaa, koska tutkimuksissa usein pohditaan pikemminkin lehtien kollektiivista suhtautumista kuin yksityishenkilöiden suhtautumista kouluasioihin. Viimeksi mainittu puolestaan vaatisi tunnistamaan kaikki lehtikirjoitusten laatijat ja sen, kuinka he puhuivat totta. Tämä on ylivoimainen tehtävä. Luonnollisesti lehtikirjoitusten tekijöitä yritetään aina selvittää mahdollisuuksien mukaan.

Kun käytetään sanomalehtiä tutkimusmateriaalina, niin on muistettava niiden olevan tutkimusobjekteina eikä päinvastoin selitetä lehdillä jotain yleistä historiallista tapahtumaa.¹⁰ Toisin sanoen yleisillä historiallisilla tapahtumilla voidaan vahvistaa sanomalehtien antamaa tulkintaa vaikkapa kansakoulun jatko-opetuskeskustelusta.

Sanomalehtiä hyödynnettäessä voidaan lähteä liikkeelle lehdissä esiintyneistä kouluasioista. Muu historia näyttää mahdollisesti sellaiset asiat, joista lehdet ovat vaienneet. Näitä lehtien salaamia seikkoja voidaan käyttää lehtien vaikenemisen selittäjinä.

Timo Soikkasen mielestä lehdistö on ainoa systemaattinen lähdeai-

neisto asennemuutosten selvittämisessä. Lehdistöllä oli esimerkiksi keskeinen asema maailmansotien välisen kauden tiedonvälityksessä ja mielipiteenmuokkauksessa sekä päätöksenteon eri tasojen vuorovaikutuksessa. Tutkittaessa erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden keskinäisiä yhteyksiä ja vuorovaikutusta lehdistön käyttö on hedelmällistä,¹¹ koska se käsittelee samanaikaisesti useita eri osa-alueita.

On liikaa vaadittu, jos päätehtävänään lehdistön asenteita selvittävä henkilö itse suorittaa myös kokonaisongelmaa koskevan tutkimuksen, painottaa Pekka Suvanto. Jonkin lehden uutisaineistoa tai mielipidepalstoja koskeva historiallinen tutkimus pohjaa aina vertaillevana aineistona samanaikaiseen yleisproblematiikkaan liittyvään tutkimukseen.¹²

Tarkasteltaessa jonkin historiallisen tapahtumasarjan kohtelua lehdistön palstoilla on syytä erottaa toisistaan kolme eri tasoa, joilla se esiintyy. Ensin ovat itse tapahtumat, sitten sitä koskeva tosiasiainformaatio - yleensä uutisten muodossa - ja kolmanneksi suhtautuminen siihen, siis kannanotot. Tasot ovat siis tosiasiat, lehdistön niistä antama kuva ja sen niistä ilmaisemat mielipiteet. Taustalla ovat koko ajan vaikuttamassa ne poliittiset ideologiat ja taloudelliset yhteydet sekä tavoitteet, joiden edistämiseen tai torjumiseen asian käsittelyä käytetään.¹³

Kun sanomalehti on aikansa tapahtumien peili, tulee tutkimuksen selvittää, miten se tätä todellisuutta heijastaa, millaisen kuvan se antaa ja miksi se antaa tämän kuvan juuri antamassaan muodossa. Tällöin tulee selvittää lehtien takana olevat voimat kuten lehtien mielipide- ja puoluesidonnaisuus sekä myös toimitustyön osuus lehtien mielipiteisiin vaikuttaneiden tekijöiden selvittämiseksi.¹⁴

Sanomalehti yleisen mielipiteen kuvastajana

Lehden mielipiteen taustan tyhjentävä selvittäminen on vaikeaa, koska lehtiarkistot aiemmilta ajoilta ovat huonosti säilyneet ja

uudemmitakin ajoilta puutteelliset. Sen sijaan lehtien pääkirjoituksia ja muita kannanottoja voidaan mielipideilmionä tutkia yhteiskunnan päätöksentekotaustaa vasten.

Nimitys yleinen mielipide on hieman harhaanjohtava. Sture M. Waller toteaaakin, että yleisesti hyväksyttyä määritelmää yleiselle mielipiteelle ei ole olemassa ja että jokainen joka aikoo tällä termillä operoida, tulisi määritellä se erikseen.¹⁵ Yleinen mielipide samaistetaan usein julkiseen mielipiteeseen, mutta on olemassa myös ei-julkisia mielipiteitä. Yleinen mielipide on siksi Tommilan mielestä katonnimitys monenlaisille laajalle levinneille sekä julkisille että vähemmän julkisille mielipiteille.

Julkisella mielipiteellä tarkoitetaan painetussa sanassa esitettyjä tai julkisesti esimerkiksi vaaleissa mitattavia mielipiteitä. Latentit mielipiteet osoittavat, että sanomalehdistö ei yksin peitä koko mielipidekenttää kuten tavallisissa puheissa usein selitetään.¹⁶

Yleinen mielipide syntyy murrostilanteissa, tasapainon järkkyyessä, siis yleensä häiriötilanteessa. Muulloin se ei näy pinnalle, vaan piilee latenttina. Silloin onkin parempi käyttää ilmaisua "mielipideilmasto".¹⁷

On osoittatuunut vaikeaksi selvittää esimerkiksi sanomalehtien vaikutus lukijoihinsa. Heihin on sitä helpompi vaikuttaa, mitä lähempänä he ovat lehden linjaa, ja lehti peilaa sitä enemmän edustamansa ryhmän mielipiteitä, mitä tiiviimpi yhteys lehden ja tämän välillä on. Mitä enemmän mennään ajassa taaksepäin, sitä todennäköisempää on, että lehden koko sisältö on tullut luetuksi ja että sen vaikutusmahdollisuus on ollut suurempi kuin myöhemmin.¹⁸

Perti Pesonen puolestaan korostaa, että uudessa ja yllättävässä tilanteessa lehdistö voi tehokkaasti ohjata mielipiteitä ja mahdollisesti pitkällä aikavälillä myös vaikuttaa. Toisaalta mielipidejohtajien epäsuora vaikutus on sangen ilmeinen, sillä vainjoka neljäs henkilö kuuluu tähän ryhmään. Sanomalehtipropaganda kohdistuu ennen kaikkea poliittisiin mielipidejohtajiin, mutta ei pysähdy heihin.¹⁹

Pitkän aikavälin tutkimuksessa yleinen mielipide on ollut eri aikakausina erilainen, joten mitään yhtenäistä kuvaa ei voi välttämättä saada kyseisistä tutkimusvuosikymmenistä. Näin ollen on usein

yleinen mielipide -käsite syrjäytettävä ja puhuttava lähinnä sanoma-lehtikirjoitusten aktiivisesta koulua käsittelevästä mielipiteen muodostuksesta.

“Lehtien vaikuttaminen on aina ja viime kädessä lukijan korvien välissä. Todennäköistä on, että lehtien osuus kansakunnan mielipiteenmuodostuksessa on ollut sitä suurempi, mitä yhtenäisempiä ovat olleet ihmisten kollektiiviset kokemukset”,²⁰ kirjoittaa Risto Lindstedt.

Suomalaisten kollektiiviset kokemukset itsenäisyytemme alusta 1950-luvulle saakka olivat melko kiistattomia. Ihmisten oli helppo samaistua omaan ryhmäänsä, koska niiden rajat olivat selvät. Puolueilla ja muilla yhteiskunnan orgaaneilla ja esimerkiksi jopa eri yhteiskuntaluokille tarkoitetuilla kauppaliikkeillä oli sangen kiistattomat omat profiilinsa. Varsinkin maaseudulla tiedettiin hyvin tarkkaan, kuka kävi työväen ja kuka talonpoikien osuuskaupassa.

Lehdistön katsotaan nykyään levittävän yhteiskuntajärjestelmää tukevaa mielipideilmastoa, mutta toisaalta se voi välittää sellaistaakin ainesta, joka on omiaan aiheuttamaan painetta vallitsevia ajattelutapoja vastaan.²¹

Media ei yleensä vaihda ihmisen maailmankuvaa, mutta sillä voi olla eniten virittäviä, toiseksi eniten suuntaavia ja vähiten luovia vaikutuksia.²²

Pääkirjoituksen tehtävät

Perinteisesti lehdistöhistorian tutkimus on pääasiallisesti keskittynyt analysoimaan palstoilla käytyä keskustelua ja pääkirjoitusten kannanottoja ja niiden taustalla vaikuttaneita tekijöitä. Seikko Eskola tukeutui jo 1970-luvun alussa lehdistötutkimuksessaan uutisiin.²³ Uutisten käyttö sopii ennen muuta murroskausien tapahtumien suhtautumiskäsittelyyn, kun varsinkin muusta kommenttimateriaalista on pulaa. Lehti ottaa kantaa jo uutisvalinnoillaan, otsikoillaan ja kirjoi-

tusmäärillään, mutta kuitenkin pääkirjoituksissaan se ilmaisee kaikkein selvimmin mielipiteensä.

Sanomalehtiä tutkittaessa pitäisi selvittää ne taktiset laskelmat ja päämäärät, jotka kulloinkin ovat määränneet lehden kannanotot ja todellisen mielipiteen. Tämä tuottaa vaikeuksia: päätoimittajan sijasta saattaa toimitussihteeri, väliaikainen kesätoimittaja tai jopa ryhmä laatia pääkirjoituksen, jonka kirjoittajaa on näin ollen vaikea identifioida.²⁴

Koska lehden sisältö on kollektiivisesti synnytetty ja koska kirjoitusten laatijat ovat anonyymejä, ei tutkijalla ole useinkaan mahdollista päätellä, kenen kirjoittama mikin palstan kohta on.²⁵ Luettelot pääkirjoitusten kirjoittajista ovat niukahkot, mutta lehtimiesten muistelmat ja haastattelut saattavat antaa hyödyllisiä vihjeitä tässäkin asiassa. Toisaalta pääkirjoitusten laatijoita on helpompi saada selville kuin lehden monien muiden kirjoitusten, koska päätoimittajan oli laadittava tai tarkistettava ja hyväksyttävä jokainen pääkirjoitus, jos hän oli paikalla.

Pääkirjoitukset eivät edusta ns. yleistä mielipidettä, eivät aina edes oman lukijakunnan käsityskantaa. Sitä vastoin ne ovat osa ns. julkista mielipidettä ja vaikuttavat ajan mittaan melkoisesti lukijan kannanottojen muodostumiseen. Tätä auttaa lukijan saaman informaation kapea-alaisuus. Harvoin hänellä on ollut varaa tilata useita sanomalehtiä ja vertailla niiden pääkirjoituksia.²⁶

Nykyisin noin 95 % suomalaisista lukee jotain sanomalehdistä ja 10-15 % lukee pääkirjoitukset.²⁷ Niiden merkitys on kuitenkin suhteellisesti tätä painavampi, sillä niihin perehtyvät erityisesti mielipidejohtajat. Usein ne ymmärretään viestinä kunnallispoliitikoille, ministereille ja kansanedustajille.²⁸ Näin ovat asiat nyt, eivätkä ajat ole paljon tässä suhteessa muuttuneet esimerkiksi itsenäisyyden alkuaikoihin verrattuna: ehkä silloin lehden lukijoita oli suhteellisesti vähemmän, mutta lehti luettiin sitä perusteellisemmin, siis myös pääkirjoituksia luettiin.

Pääkirjoitukset ovat siten varsin hedelmällinen tutkimusala ja aineisto monenlaisen tieteellisen analyysin tekemiseen. Suvanto

suosittaa pääkirjoituksia tutkivalle seuraavia ongelma-asetelmia:

1. lehtien suhtautuminen johonkin historialliseen ongelmaan, 2. lehdistön sisäisen kehityksen analysointi ja 3. miten lehdistöä on käytetty hyväksi erilaisiin päämääriin pääsemiseksi.²⁹ Koulututkimuksessa on usein kyse lähinnä ensimmäisestä vaihtoehdosta, mutta myös kolmas kohta tulee näkyviin sekä puolueiden että yksityisten poliitikkojen herkkänä kirjoitushaluna nimenomaan vaalien alla.

Varsinkin pitkän aikavälin tutkimuksissa on kirjoitusten valikointi välttämätöntä, koska aineistoa on runsaasti ja koska sen systemaattinen kerääminen vie varsin paljon aikaa ja koska se pitää myös kvalitatiivisesti hallita. Tutkimuksen keskittymistä pitkälti pääkirjoituksiin voi myös näistä syistä perustella.³⁰

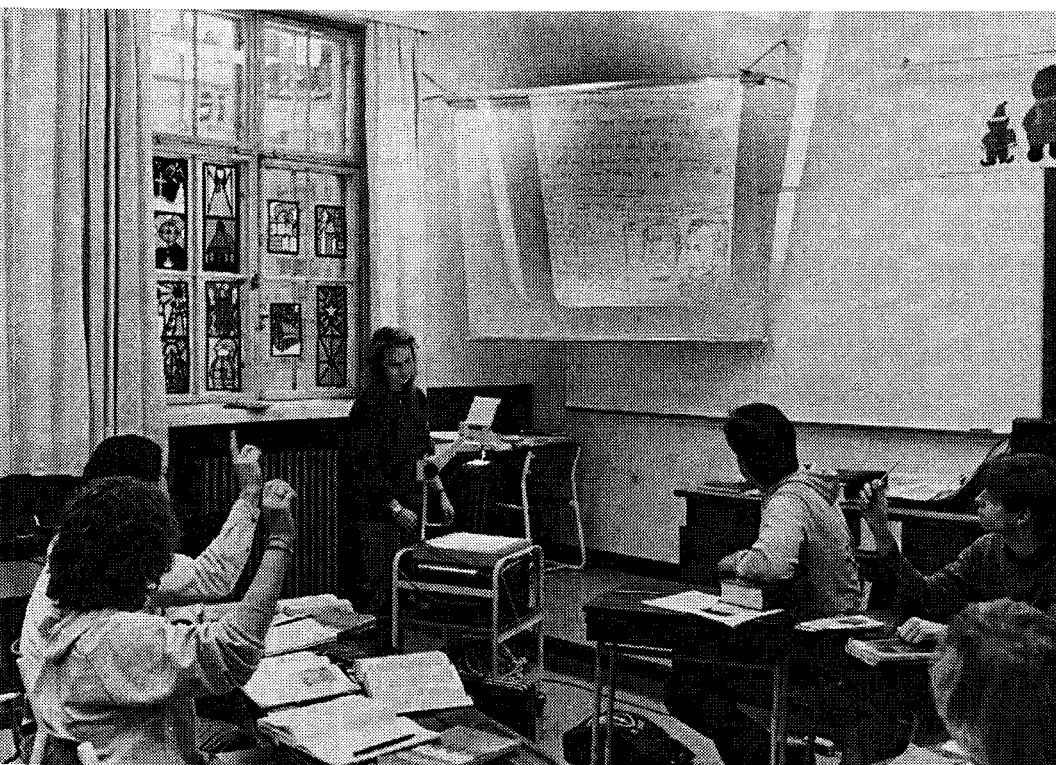
Sisällönanalyysi

Kun kerättyä aineistoa käsitellään kvalitatiivisen tutkimustavan ohella kvantitatiivisesti, niin silloin on turvaututtava sisällönanalyysiin.

Kirjoitustekstien tilastollisen käsittelyn heikkoutena on Viljo Rasilan mielestä luokitus, joka parhaimmillaankin kaiken luokituksen tavoin ottaa kerrallaan huomioon vain yhden ominaisuuden tai tunnusmerkin ja siten tavallaan irrottaa tekstin omasta ympäristöstään. Tämän vuoksi sisällön erittelyä ei saa koskaan jättää täydentämättä normaalin historiallisen lähdeksiittisen tutkimuksen avulla.³¹

Tilastollinen sisällön erittely edellyttää riittävän laajaa homogeenista aineistoa, jota ovat esimerkiksi sanomalehtien pääkirjoitukset, poliittiset pakinat tai kokonaissisältö, lehti-ilmoitukset jne. Tilastollinen sisällön erittely analysoi sitä, mistä, mitä ja miten on kirjoitettu tai puhuttu. Kysymyksiin vastataan kvantitatiivisten mittaustulosten sekä niiden keskinäisen vertailun avulla. Menetelmiltään yksinkertaisin on frekvenssimittaus.³²

Tutkittaessa lehtien sisältöä on mahdollista käyttää sekä historiallis-kvalitatiivista että kvantitatiivista sisällönanalyttistä tutkimusmene-

Sanomalehdet tietolähteenä on tuotu myös koulujen opetusohjelmaan. Ylläoleva opetustilanne muistuttaa sanomalehtien kriittistä käsittelyä koululuokassa.

elmää. Molemmat metodityypit yhdistettyinä sopivasti voivat täydentää toisiaan: lehtikirjoittelun laadun ja sävyn selvittäminen on viime kädessä mahdollista vain historiallis-kvalitatiivisen menetelmän avulla. Analyysit eivät pysty valaisemaan eri kirjoitusten keskinäisiä syy- ja seuraussuhteita. Historiallinen metodi ei taas ole käyttökelpoinen pyrittäessä luomaan tarkkaa ja selkeää kuvaa jonkin lehden kokonaiskirjoittelusta, eri kirjoitusaiheiden laajuudesta, niiden esilläolon kestoajasta ja kirjoittelun huippukohdista.

Lehtihistoriallisissa tutkimuksissa tilastollinen selvitys on vain välikappale työssä eteenpäin pääsemiseksi, mutta se ei ole vielä riittävä eikä lopullinen tutkimustulos.³³

Historiantutkijalle sisällönanalyysi on sisäistä lähdekritiikkiä, uutta on vain kvantitatiivinen puoli. Laskennallisin menetelmin päästään täsmällisempään probleeman rajaukseen: voidaan määrittellä tutkittavan asian asema lehdessä muihin asioihin nähden, kirjoittelun asialliset ulottovuudet, kirjoittelun painopisteet, sisällön jakautuminen erilaisiin kysymyksiin ja nostaa esille uusia kysymyksiä.³⁴

Edeltäpäin pitää ratkaista, millaista mittayksikköä käytetään ja laatia sisällön luokitus. Etenkin 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa ilmestyneiden lehtien pääkirjoitus koski usein monta eri asiaa, joten se on sisältöä tutkittaessa hajotettava erilaisiin aihekokonaisuuksiin. Luokitus määräytyy luonnollisesti tutkimus-ongelmasta käsin.³⁵

Tutkimusta käynnistettäessä voidaan tehdä "otoslaskelma", josta usein selviää, että sanomalehtien kaikki pääkirjoitukset tulee lukea eikä vain tutkia esimerkiksi yhtä pääkirjoitusta joltakin viikonpäivältä tai muutaman kuukauden jaksoa vuosittain, koska koulukirjoituksia on ollut ympäri vuoden, myös kesällä, jolloin ei olettaisi lehtien käyneen koulukeskustelua. Lehdet ovat kirjoittaneet kesällä esimerkiksi uusista koulusäädöksistä ja komiteamietinnöistä. Mutta myös jotkut sattumanvaraiset mielipidekirjoitukset osoittavat artikkeleita pidetyn pöytälaatikoissa, josta ne tarvittaessa on vedetty esiin "uutis-köyhänä aikana".

Aivan samalla tavalla voisi olettaa tällaisen tutkimuksen keskittyvän puhtaasti tiedotusopin ongelmakenttään, mutta jo otostulkinnan epäluotettavuus todistaa, että kyseessä onkin melko poikkeuksellinen asetelma: historian, lehdistön, kasvatuksen historian, valtio-opin ym. tieteiden soveltaminen.

Kvantitatiivisena tutkimustapana käytetään usein ns. kohde- eli kiinnostusanalyysiä, sisällön erittelyn erästä yksinkertaista muotoa.

Analyysi pyrkii osoittamaan sen, kuinka paljon eri asioista on käyty keskustelua. Analyysin tulosten arviointi perustuu ajatteluun, että lehti on sitä kiinnostuneempi jostakin asiasta, mitä enemmän se siitä kirjoittaa.³⁶ Tilastomatematisena käsittelymenetelmänä voidaan tällöin käyttää mittauskohteen frekvensseihin perustavaa jakaumavertailua.

Pääkirjoitusten volyymia eli palstamillimetrejä ei aina saada lasketuksi, jos pääkirjoitukset ja muut artikkelit on luettu mikrofilmeiltä. Toisaalta näin poistuu kirjoittajan tyylin mahdollisesti aiheuttamatta vääristymä. Lehti saattaa myös vaieta tai kirjoittaa harhauttavasti toisarvoisista asioista. Tämän vuoksi johtopäätösten teko pelkkien kvantiteettien pohjalta ei riitä, vaan on otettava huomioon kirjoituksen synnyttänyt taustakokonaisuus.³⁷ Pääkirjoitusten asenneanalyttinen käsittely soveltuu tehtäväksi kvalitatiivisen tarkastelun yhteyteen.

Koulukirjoittelu 1920- ja 1930-luvulla

Kuvaava esimerkki koulukirjoitusten määrästä sotien välisenä aikana saadaan laskemalla yhteen vaikkapa puoluepoliittisten lehtien pääkirjoitusten frekvenssit. Lehdiksi valittiin tarpeeksi kattavat poliittisen kentän tiedottajat Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladet, Ilkka, Suomen Sosialidemokraatti ja Uusi Suomi.

Nämä lehdet kirjoittivat kyseisenä aikana yhteensä 1342 pääkirjoitusta kansa- ja oppikoulusta. Kirjoituksista 60 % käsitteli kansakoulua. Lehteä kohden pelkästään kouluaineisia pääkirjoituksia oli vuosittain keskimäärin yli 13, Uudessa Suomessa lähes 20 kappaletta.

Kansakouluasiat saatiin luokiteltua noin kolmeenkymmeneen aiheeseen. Eniten eli 17.6% lehdet kirjoittivat 1930-luvun alussa koulujen talousasioista. Tämän selittää luonnollisesti pula-aikana koululaitokseen kohdistuneet säästötoimet.

Melkein yhtä paljon lehdet kirjoittivat poliittisista asioista koulun

yhteydessä. Luokitukseen on laskettu mukaan sekä lehtien ilmoittamat puoluepoliittiset kannanotot että myös poliittisen syrjinnän tai "kiihotuksen" kohteeksi joutuneet oppilaat. Kielipolitiikka eli lähinnä ruotsin kielen ja ruotsinkielisten asema oli myös erittäin keskeinen aitosuomalaisuuden kaudella.

Nämä muutamat kvantitatiiviset luvut lehtien kirjoittelusta kuvaavat sitä, miten sanomalehdet olivat sangen kiinnostuneita koulusta. Kvalitatiivinen tarkastelu osoittaisi lehtien vielä suurempaa innokkuutta koulua kohtaan. Sanomalehdet ovat siten kaikkiaan oiva lähde kouluhistorian tutkimiseen.

VIIITEET

1 Artikkelin lähtökohtana ovat paljolti ne pohdinnat, joita olen esittänyt väitöskirjani (Sivistyksen kylvö. Suomen kansakoululaitos johtavien puoluelehtien mielenkiinnon kohteena vuosina 1918-1939. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 395. Tampere 1994) ns. teoriaosassa.

2 Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan. Kirj. Toivo Nygård ja Raimo Salokangas. Suomen lehdistön historia 2. Päätoim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Sanomalehtien Liitto ry. Kuopio 1987. Suomen sanomalehdistön historia 5 ja 7. Päätoim. Päiviö Tommila. Hakuteos Aamulehti - Kotka Nyheter ja Hakuteos Savonlinna - Övermarks Tidning. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771-1985. Toimitajat Ulla Ekman-Salokangas, Eeva-Liisa Aalto ja Raimo Salokangas. Kustannuskiila Oy, Sanomalehtien Liitto ry. Jyväskylä 1988. Tämän artikkelin kirjoittaja on perehtynyt ennen muuta näihin Suomen sanomalehdistön historia -teossarjan näihin osiin.

3 Renvall, Pentti 1965. Nykyajan historiantutkimus. Porvoo. WSOY s. 199.

4 Salokangas, Raimo 1982. Puolueen aseet. Maalaisliiton sanomalehdistön synty ja sen asema puolueessa ja sanomalehtimarkkinoilla

1906-1916. Historiallisia tutkimuksia 116. Vammala. Suomen Historiallinen Seura. s. 14.

5 Sama.

6 Tommila, Päiviö 1974 a. Lehtihistoriallisen tutkimuksen kysymyksenasettelu. Lehtihistoria ja sen tutkimus. Toim. Päiviö Tommilaja Kaija Keränen. Turun yliopiston Suomen historian laitos. Turku. s. 11.

7 Renvall 1965. Em. teos s. 201.

8 Tommila, Päiviö 1989. Suomen historian tutkimus. Tutkimuksen historia. Porvoo. WSOY. s. 234-235. Vrt. Renvall 1965. Em. teos s. 203-205.

9 Salokangas, Raimo 1990. Kirjoittaa Helsingin Sanomat ja jatkaa Historiallinen Aikakauskirja 1/1990 s. 66-68. Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto. Salokangas 1982. Em. teos s. 14-25. Raimo Salokankaan kirjeet Jyrki Männistölle. Kirjoittajan hallussa.

10 Markkanen, Erkki, Nygård, Toivo, Rantatupa, Heikki 1976. Opas Suomen historian lähteistöön. Toim. Minna Savela. Keuruu. Otava. s. 106-112.

11 Soikkanen, Timo 1983. Kansallinen eheytyminen, myytti vai todellisuus. Ulko- ja sisäpoliittiset linjat ja vuorovaikutus Suomessa 1933-1939. Turku. WSOY. s. 518.

12 Suvanto, Pekka 1977. Sanomalehdistö historian tutkimuksen lähteenä. Yleisen historian lähteet ja niiden käyttö. Toim. Pekka Suvanto. Helsingin. Gaudeamus. s. 95.

13 Eskola, Seikko 1974. Yhdysvaltain lehdistö ja Suomen kriisi. Kevästä 1941 Pearl Harboriin. Tutkimus kansainvälisestä tiedonvälityksestä ja mielipiteenmuodostuksesta. Historiallisia tutkimuksia 92. Forssa. Suomen Historiallinen Seura. s. 9.

14 Tommila 1974 a. Em. teos s. 12-13. Perko, Touko 1971. Aseveljen kuva. Suhtautuminen Saksaan jatkosodan Suomessa 1941-1944. Porvoo. WSOY. s. 4.

15 Waller, Sture M. 1961. Historisk opinionionsundersökning och tidningsforskning. Några reflexioner kring metodfrågor. Historisk Tidskrift 24/1961. Stockholm. s. 256-259.

16 Tommila, Päiviö 1974 b. Mielipiteen ongelma ja mielipidetutki-

mus. Lehtihistoria ja sen tutkimus. Toim. Päiviö Tommila ja Kaija Keränen. Turun yliopiston Suomen historian laitos. Turku. s. 30. Tommila, Päiviö 1982. Taustasidonnaisuus ja maailmankuva lehdistöhistorian tutkimusongelmia 2. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja n:o 20. Helsinki. s. 7-13.

17 Kinnunen, Matti 1980. Yleisen mielipiteen synty. Lehdistöhistoriallisia tutkimuksia 2. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja n:o 16. Helsinki. s. 32.

18 Tommila 1974 b. Em. teos s. 37. Perko 1971. Em. teos s. 4. Suvanto 1977. Em. teos s. 97-98.

19 Pesonen, Pertti 1965 a. Sanomalehdistö ja poliittinen mielipiteen muodostus. Historian opettajien vuosikirja VI. Helsinki. Historian Opettajien Liitto r.y. s. 131-135. Kalela, Jorma 1976. Historian tutkimusprosessi. Metodinen opas oman ajan historiaa tutkiville. 2. painos. Jyväskylä. Gaudeamus. s. 115. Lehtien kannanotot eivät ole sama kuin puolueen jäsenistön mielipide. Median vaikutuksesta yleisöön ks. myös Hemanus, Pertti 1975. Propadanda sanomalehdistössä. Keuruu. Otava. s. 112-128 ja Pesonen, Pertti 1965 b. Valtuutus kansalta. Tutkimus Tampereen vaalioikeutetuista, vaalikampanjasta ja äänestyskäyttäytymisestä. Vammala. Tampereen kaupungin tieteellisen rahaston julkaisuja n:o 4. s. 320-321 kaksi ja puoli -vaiheinen joukkotiedotus sekä myös Wiio, Osmo A 1975. Viestinnän opas. Tapiola. Weilin+Göös s. 51-60.

20 Lindstedt, Risto 1991. Valaistut vuosisadat. Suomen Kuvalehti 5.12.1991 n:o 49 s. 52.

21 Teikari, Erkki 1981. Sanomalehdistön tehtävä. Sanomalehdistö Suomessa. Toim. Esko Salminen. Espoo. Viestintätutkimuksen Seuran julkaisusarja n:o 4. s. 63. Ks. myös Rasila, Viljo 1985. Sanan mahti on mittaamaton. Esitelmä Seinäjoen kesäyliopiston seminaarissa Lehdistön rooli muuttuvassa maailmassa. Aamulehden artikkeli 12.6.1985.

Lehdistön tehtävät ovat tiedottaminen, viihdyttäminen ja mielipi demuokkaus. Sananvapauden vallitessa tulee lehdistön valvoa julkista valtaa kuin vahtikoira.

22 Hemanus 1975. Em. teos s. 117. Ks. myös Rantala, Onni 1964.

Suomen puoluelehdistön kehityksestä ja merkityksestä. Turun yliopiston valtio-opin laitoksen tutkimuksia. Sarja C n:o 1. Turku. s. 31-36.

23 Eskola 1974. Em. teos.

24 Suvanto 1977. Em. teos s. 95

25 Tommila 1974 a. Em. teos s. 14.

26 Suvanto 1977. Em. teos s. 97.

27 Ks. esim. Teikari 1981. Em. teos s. 64.

28 Teikari 1981. Em teos s. 65 ja Salokangas 1987. Em. teos s. 382.

Vrt. myös Relander, Lauri Kristian 1967. Presidentin päiväkirja I. Muistiinpanot vuosilta 1925-1927. Julk. Eino Jutikkala. Helsinki. Weilin+Göös s. 20-21 ja Polvinen, Tuomo 1992, Hannu Heikkilä ja Hannu Immonen. J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 2, 1918-1919. Juva. WSOY. s. 280.

29 Suvanto 1977. Em. teos s. 74.

30 Tutkimuksen alkuvaiheessa on syytä miettiä, mitä lehdistä kannattaa lukea kouluasioiden selvittämiseksi. Koska lehdissä on niin paljon koulumateriaalia, ettei inhimillinen aika riitä niiden tutkimiseen, on parasta rajata tutkimusta ajallisesti, paikallisesti, materiaalisesti tai muuten kyseisen tutkimusongelman mukaan.

31 Rasila, Viljo 1977. Tilastolliset menetelmät historiantutkimuksessa. Helsinki. Otava. s. 105.

32 Rasila 1977. Em. teos s. 106-107.

33 Tommila 1974 b. Em. teos s. 37-38 ja ks. myös Rommi, Pirkko 1973. Kvalitatiivinen analyysi ja sanomalehtihistoriallinen tutkimus. Lehdistötutkijain seminaari 1973. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja n:o 1. Helsinki.

34 Tommila 1974 b. Em. teos s. 39.

35 Suvanto 1977. Em teos s. 99. Ks. myös Tommila 1974b. Em. teos s. 41-42. Tommila selvittää seikkaperäisesti luokitusrungon tekoa. 36 Ks. Perko 1971. Em. teos s. 9 ja Rasila 1977. Em. teos. s. 107 ja 115-116.

37 Rasila 1977. Em. teos s. 116.